

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Острозька академія»
Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Рівненський державний гуманітарний університет

ІДЕНТИЧНІСТЬ. ДИСКУРС. ІМАГОЛОГІЯ

МАТЕРІАЛИ

*Всеукраїнської наукової конференції
з іноземною участю
до 150-річчя Агатангела Кримського*

15 квітня 2021 року
м. Острог

Острог
Видавництво Національного університету «Острозька академія»
2021

*Рекомендовано до друку
на засіданні ради гуманітарного факультету
Національного університету «Острозька академія»
(протокол № 9 від 28 квітня 2021 року)*

Редакційна колегія:

Вісич О. А., доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови і літератури Національного університету «Острозька академія» (*відповідальний редактор*);

Кочерга С. О., доктор філологічних наук, професор кафедри української мови і літератури Національного університету «Острозька академія».

Пухонська О. Я., доктор філологічних наук, доцент кафедри української мови і літератури Національного університету «Острозька академія».

I – 59
Ідентичність. Дискурс. Імагологія: збірник матеріалів Всеукраїнської наукової конференції з іноземною участю до 150-річчя Агатангела Кримського, м. Острог, 15 квітня 2021 року / редкол. О. А. Вісич (відп. ред) та ін. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2021. 142 с.

DOI 10.25264/15.04.2021

У збірнику матеріалів Всеукраїнської наукової конференції з іноземною участю до 150-річчя Агатангела Кримського «Ідентичність. Дискурс. Імагологія», яка відбулася 15 квітня 2021 року на базі Національного університету «Острозька академія», представлено тези доповідей учасників, у яких відображено різноаспектні дослідження літературного та наукового доробку Агатангела Кримського, а також актуальні проблеми сучасної філології.

**УДК 81 (082)
ББК 83.3(4Укр)6**

*Матеріали опубліковано в авторській редакції.
За зміст тез доповідей, допущені помилки і неточності
відповідають автори публікацій.*

© Автори, 2021
© Національний університет
«Острозька академія», 2021

ЗМІСТ

ХУДОЖНЯ ТВОРЧІСТЬ АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО: ТЕКСТИ І КОНТЕКСТИ

Будний В. В. МОТИВИ ЕСТЕТИЗМУ В РАННІЙ ПОЕЗІЇ А. КРИМСЬКОГО	7
Колошук Н. Г. ПРОБЛЕМАТИКА ТА ПОЕТИКА РАННІХ ОПОВІДАнь А. КРИМСЬКОГО	12
Вівчар С. В. ТЕКСТУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ МАЛОЇ ПРОЗИ АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «ПОВІСТКИ І ЕСКІЗИ З УКРАЇНСЬКОГО ЖИТТЯ»)	16
Крупка М. А. ЖІНОЧИЙ ПЕРСОНАЖ У ПРОЗІ АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО: ФОРМИ КОНСТРУЮВАННЯ ТА ТИПИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ	19
Боговін О. В. НЕ ПРЕКРАСНА ДАМА: КОД ДУЛЬСІНЕЇ У РОМАНІ А. КРИМСЬКОГО «АНДРІЙ ЛАГОВСЬКИЙ»	23
Лахман В. В. МАРКЕРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ПРОЗІ А. КРИМСЬКОГО: МІЖ СХОДОЗНАВСТВОМ ТА УКРАЇНОЗНАВСТВОМ	27
Вісич О. А. РІЗНОЖАНРОВІ ЕЛЕМЕНТИ ПАРАТЕКСТУ В ТВОРЧОСТІ АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО ЯК ЗАСОБИ АВТОРСЬКОГО ВІДЧУЖЕННЯ	31
Горблянський Ю. П. ХУДОЖНЯ ТВОРЧІСТЬ АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНІЙ І ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІЙ ДУМЦІ (КІНЕЦЬ ХІХ – ХХІ СТ.)	36
Кухарук Л. В. ФЛОРИСТИЧНА ІМАГЕМА «ПАЛЬМА»: РЕЦЕПЦІЯ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ А. КРИМСЬКОГО	41

**ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИЧНОСТІ
В ХУДОЖНІЙ СЛОВЕСНОСТІ ХХ СТОЛІТТЯ**

Кочерга С. О.

ОСТРОЗЬКИЙ ПОБРАТИМ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
МИХАЙЛО КРИВИНЮК 44

Тхорук Р. Л.

«...ОТАЯ ТЕАТРАЛЬНОСТЬ»: ПРО БЕЛЕТРИСТИЧНУ ПРОЕКЦІЮ
ФЕНОМЕНУ ПОЛІТИЧНО-НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ
У «ПОВІСТКАХ ТА ЕСКІЗАХ ІЗ УКРАЇНСЬКОГО ЖИТТЯ»
А. КРИМСЬКОГО 49

Бестюк І. А.

МУЗИЧНА МІФОПОЕТИКА КЛОДА ДЕБЮССІ В ХУДОЖНІЙ
ФАКТУРІ МОДЕРНОГО РОМАНУ («ДОННА АННА» (1929)
ГОРДІЯ БРАСЮКА) 53

Шваб Л. П., Шваб А. Г.

АГАТАНГЕЛ КРИМСЬКИЙ: УКРАЇНОЛЮБСТВО І ДІЯЛЬНІСТЬ
НА ҐРУНТІ УКРАЇНОЗНАВСТВА 58

Смольницька О. О.

СИМВОЛ ГІАЦИНТА У ВИБРАНІЙ СУФІЙСЬКІЙ ПОЕЗІЇ (ОРИГІНАЛИ
Й УКРАЇНСЬКИЙ ПЕРЕКЛАД): ДИСКУРС НОВІТНІХ
ПОСЛІДОВНИКІВ НЕОКЛАСИКІВ 63

Семенюк Л. С.

ІСТОРІОСОФІЯ КОЗАЦЬКОЇ УКРАЇНИ У ДРАМАТИЧНИХ
ЖАНРОВИХ ФОРМАХ ХVІІІ СТ. 69

Романишина Н. В.

ШКІЛЬНЕ ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ ІСМАЇЛА ГАСПРИНСЬКОГО
НА ЗАСАДАХ ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНОГО АНАЛІЗУ
АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО 73

**СУЧАСНІ НАПРЯМИ
І ТЕНДЕНЦІЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ**

Горбач Н. В.

ІМАГОЛОГІЧНА РЕЦЕПЦІЯ ОБРАЗУ УКРАЇНИ В РОМАНІ
А. МЕЛЬНИЧУКА «ЩО СКАЗАНО» 78

Слижук О. А. БАГАТОАСПЕКТНІСТЬ ШКІЛЬНОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОЗИ ДЛЯ ПІДЛІТКІВ	83
Кирильчук О. М. ХУДОЖНЯ РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ТРАВМАТИЧНОГО ДОСВІДУ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПРОЗИ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ Ю.ВИННИЧУКА «ЦЕНЗОР СНІВ»)	87
Гурдуз А. І. «ДІМ, В ЯКОМУ...» МАРІАМ ПЕТРОСЯН І «ВАРТИ» СЕРГІЯ ЛУК'ЯНЕНКА: АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ФЕНТЕЗІЙНОЇ ТРАДИЦІЇ	91
Годік К. О. УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ В «СИБІРСЬКИХ НОВЕЛАХ» Б. АНТОНЕНКА-ДАВИДОВИЧА ТА ПРОЗИ О. СОЛЖЕНІЦИНА: ЗІСТАВНИЙ АСПЕКТ	95
Демчук О. А. ЕКЗИСТЕНЦІЙНА БЕЗДОМНІСТЬ ЧУЖИХ ЕТНОТИПІВ У МЕЖАХ УКРАЇНСЬКОГО ПРОСТОРУ В ЗБІРЦІ МАЛОЇ ПРОЗИ ВАСИЛЯ МАХНА «ДІМ У БЕЙТІНГ ГОЛЛОВ»	98
Мельничук Т. І. САМОІДЕНТИФІКАЦІЯ ПЕРСОНАЖІВ ЯК МЕТАДРАМАТИЧНИЙ ЧИННИК (НА МАТЕРІАЛІ П'ЄС П. АР'Є ТА Н. РОМЧЕВИЧА)	102
ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА, ЛІНГВОСТИЛІСТИКИ ТА ЛІНГВОДИДАКТИКИ У СВІТЛІ ПРАЦЬ АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО	
Дзира І. Я. ТЮРКСЬКІ ЕЛЕМЕНТИ В РЕЄСТРІ ВІЙСЬКА ЗАПОРОЗЬКОГО НИЗОВОГО 1756 РОКУ	107
Данилюк Н. О. ВНЕСОК АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО У РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА	111
Кіндратюк Б. Д. МИСТЕЦЬКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ «ГРАМАТИКИ МУЗИКАЛЬНОЇ» МИКОЛИ ДИЛЕЦЬКОГО	115

Брус М. П.

ПРОБЛЕМА ФЕМІНТИВІВТВОРЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ
ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ (НА ОСНОВІ «РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО
СЛОВНИКА» ЗА РЕД. А. КРИМСЬКОГО)120

Гуцуляк Т. Є.

ОБРАЗНІ ДЕРИВАТИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ВІДОБРАЖЕННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОБУТНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
В „РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОМУ СЛОВНИКУ”
ЗА РЕД. А. КРИМСЬКОГО ТА С. ЄФРЕМОВА125

Пена Л. І.

МОВОЗНАВЧА ТЕРМІНОЛОГІЯ В «РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОМУ
СЛОВНИКУ» ЗА РЕДАКЦІЄЮ АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО129

Гончаренко А. В.

А.Ю. КРИМСЬКИЙ ПРО ЛЕКСИЧНІ УКРАЇНІЗМИ
В ДАВНОКІЇВСЬКОМУ ТЕКСТІ133

Піскунов О. В.

ОСОБЛИВОСТІ ЛІНГВІСТИЧНОЇ РЕКОНСТРУКЦІЇ В ПРАЦЯХ
А. Ю. КРИМСЬКОГО137

УДК: 81'373.611

Брус М. П.,

доктор філологічних наук,

доцент кафедри української мови

Прикарпатського національного університету

ім. Василя Стефаника,

м. Івано-Франківськ, mariya_brus@ukr.net

ПРОБЛЕМА ФЕМІНІТИВОТВОРЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ (НА ОСНОВІ «РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО СЛОВНИКА» ЗА РЕД. А. КРИМСЬКОГО)

Історія фемінітивів української мови початку ХХ ст. творилася в період національного й державного утвердження власної літературної мови, усталення функціональних різновидів, розширення сфери її використання, вироблення загальноприйнятих норм, активної мовознавчої і мовотворчої діяльності. У цей час українська мова розвивалася на міцній і широкій загальнонародній основі, із творчо засвоєними мовно-культурними досягненнями українського народу, кращими надбаннями митців художнього слова. За період незалежності в 1917–1920 рр. українська мова досягла державного, дипломатичного статусу, була запроваджена в школи київської округи, узаконена в діловодстві, але функціонувала у двох варіантах – східноукраїнському та західноукраїнському, насичених регіоналізмами, діалектизмами, запозиченнями. Доба коренізації сприяла мовотворчій діяльності і мала найбільше досягнень від початку ХХ ст. (унормування правопису, вироблення наукової термінології, упорядкування словників та ін.), а 1923–1933 рр. увійшли в історію як «золоте десятиріччя».

На формуванні категорії фемінітивності позначилися процеси соціалізації жінки в ХХ ст. Під впливом жіночого руху на українських землях ще в кінці ХІХ ст. розвинулася ідеологія фемінізму, відобразивши віяння доби романтизму, для якої характерне було поцінування індивідуальної творчості, почуттєво-емоційної свободи, культивування підсвідомого й ірраціонального в людині. Суспільним покликанням жінки романтики вважали вироблення єдиного коду образної мови, мислення і психологічних настанов, зрозумілих і близьких уже наступним поколінням. Із проголошенням української незалежності декларувалася юридична рівноправність громадян, однак поразки власного державотворення перервали процеси урівноваження прав чоловіків і жінок. Світові війни розхитали стереотипи професійного й виробничого розподілу чоловічої та жіночої праці. Однак уже від початку ХХ ст. жінки прагнули до здобуття освіти, забезпечення власної стабільності й незалежності в суспільстві, що й вилилося далі в загальну тенденцію поширення професійної діяльності жінок. Все ж пройшли десятиріччя, поки жінки утвердили свою рівність із чоловіками, стали конкурувати з ними в різних професійних сферах.

Про фемінітиви минулого століття дають відомості загальні та спеціальні праці: «Курс сучасної української літературної мови. Т. І» за ред. Л. А. Булаховського (1951), С. П. Бевзенка «Історична морфологія української мови» (1960), І. І. Фекети «Жіночі особові назви в українській мові (творення і вживання)» (1968), «Історія української мови» (1978, 1979, 1983). Проте найціннішим джерелом вивчення фемінітивів української мови ХХ ст. є лексикографічні видання, які й використано як основну матеріальну базу для виявлення і систематизування фемінітивів, установлення їхніх семантичних та інших мовних ознак. До таких обширних джерел належить «Російсько-український словник» за ред. А. Е. Кримського, опрацювання якого дало змогу встановити численну кількість фемінітивів, наявних одразу у двох мовах, і засвідчити цим функціонування назв жінок разом із назвами чоловіків на початку ХХ ст. в українській літературній мові, підтвердити давність і тяглість у ній проце-

сів творення і використання іменників зі значенням жіночості. У цьому словнику зафіксовано близько 2000 фемінітивів, більшість із яких – це відповідники маскулінативів, однак у співвідношенні з назвами чоловіків чи без них назви жінок засвідчили свою присутність та функційність у той час.

На порівняльному рівні встановлено, що для обох мов – української та російської – характерне вживання паралельних іменників зі значенням особи чоловічої та жіночої статі на початку ХХ ст. Особливо слід відзначити поширення тоді в цих мовах назв жінок за професійною діяльністю, які подано в словнику як кореляти до відповідних назв чоловіків або окремо, напр.: *арфист, -тка – гарф'яр, гарф'ярка; балетчик – балетник, -иця – балетниця; башмачник – черевичник, башмачниця – черевичниця, блюститель, -ниця – наглядач, наглядачка*. Водночас кожна з мов має свою категорію фемінітивів зі специфічними семантичними, словотвірними, функційними ознаками. Так, у російській мові наявні фемінітиви, які відсутні в українській мові, напр.: *алтынница – скнара, балаганиця – комедіантка; баклушница – ледарка; баловница – мазуха, пестійка, блазниця; барыня – пані; барышня – панна*. Для російської мови властиві фемінітивні суфікси *-ниц(а), -чиц(а), -щиц(а), -ш(а), -ь(я), -е(я)* та ін., яким в українській мові відповідають суфікси *-к(а), -ниц(я), -льниц(я), -их(а), -ух(а)* та ін., напр.: *аптекарьша – аптекарка, атаманша – отаманиха, балетчица – балетниця, белильщица – білильниця; болтунья – белькотуха, торохтійка; брошировщица – брошурувальниця, варья – вариха*. У цих мовах наявні слова і з однаковими суфіксами, напр.: *аббатисса – аббатиса, арестантка – арештантка, армянка – вірменка, баронесса – баронеса, безбожница – безбожниця*. Під впливом старослов'янської мови у російській значно поширилося основоскладання в категорії назв осіб, що частково відобразилося і в українській мові, напр.: *благовестительница – благовісниця, благодетельница – благодійниця, благожелательница – доброзичливиця, богоугодница – боговгодниця*.

Аналіз перекладної частини словника, у якій подано українські відповідники до російських слів, засвідчив функціонуван-

ня в українській мові того часу різних за семантикою, будовою, стилістичними ознаками фемінітивів. Він уможливив визначення власних тенденцій щодо фемінітивотворення на початку минулого століття: підвищення продуктивності суфіксального способу деривації фемінітивів, особливо з використанням суфіксів *-к-а*, *-ниц-я*, *-льниц-я*, напр.: *балетниця*, *білярка*, *послушниця*, *білільниця*, *гартівниця*, *каламбуристка*, *каламбурниця*; оновлення й розширення словотворчої бази фемінітивів, надто за рахунок запозичень, напр.: *американка*, *аферистка*, *блондинка*, *буфетниця*, *обскурантка*, *патріотка*, *педантка*, *піаністка*; творення дериватів на *-к-а* переважно від запозичених маскулінативів і фемінітивів на *-ниц-а*, *-льниц-я* – від українських основ, напр.: *бенефіціантка*, *бібліотекарка*, *бухгалтерка*, *віртуозка*, *камеристка*, *канонірка*, *безчесниця*, *безприданниця*, *збитошниця*, *кидальниця*, *платільниця*, *прихильниця*, *сповісниця*; архаїзація словотвірних типів на *-их(а)*, *-и(а)*, *-ов(а)*, *-івн(а)*, напр.: *бондариха*, *бондарівна*, *канцлерша*, *канцлерова*, *скарбничиха*, *скарбникова*; активізація словотвірних типів на *-ух-а*, *-ес(а)*, напр.: *брехуха*, *буркотуха*, *веселуха*, *лепетуха*, *баронеса*, *віконтеса*, *патронеса*; поширення фемінітивів у професійній сфері для позначення жінок за посадою, спеціалізацією, видом, місцем діяльності, успіхами, досягненнями (*засновниця*, *дослідувачка*, *повіриця*, *поручителька*, *вкладниця*, *вкладодавиця*, *войовниця*, *вірителька*, *кандидатка*, *набивачка*, *насильниця*, *оброблювачка*, *ораторка*, *пайовичка*, *перекупниця*, *передплатниця*, *підмітальниця*, *речниця*, *танцівниця*, *ухвалювачка*, *фальсифікаторка*, *фальшівниця*, *фундаторка*); кодифікування фемінітивів, уведення їх до лексикографічних праць.

Отже, на творенні і живанні фемінітивів в першій половині ХХ ст. позначилося вироблення єдиного варіанта літературної мови; нормування української літературної мови, унаслідок чого назвам жінок надано статус загальноживаних слів; збагачення фемінікону європейськими запозиченнями через посередництво російської мови; поступове усталення найменувань чоловіків для позначення представників обох статей за професійною діяльністю, через що назви жінок відійшли до розмов-

Ідентичність. Дискурс. Імагологія

Проблеми сучасного українського мовознавства, лінгвостилістики ...

ної сфери і втратили загальноживаний характер. Усе ж здобутки української лінгвістики початку ХХ ст. та й усі її надбання за ХХ ст. твердо закріпилися та збереглися дотепер, що набувають особливого вираження під впливом сучасних досягнень, внутрішніх і зовнішніх процесів. У період сучасного активного творення і вживання загальних назв жінок, їхнього унормування й кодифікування важливе значення має відновлення фемінітивних процесів, успадкованих сучасною українською мовою з нової літературної доби і відображених у мовотворчій діяльності початку ХХ ст., особливо в тодішній лексикографічній практиці.

Література

Російсько-український словник / ред.: В. М. Ганцов, Г. К. Голоскевич, М. М. Грінченкова; гол. ред.: акад. А. Е. Кримський. 1924. Електронна версія російсько-українського словника / підготував О. Телемко. Київ, 2007. URL: Krymskyi_Ahatanhel/Ros-ukr_akademichnyi_slovyk.pdf.